

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ «ПУБЛІЧНИХ» ОСІБ

Недоторканність особистого життя, право на особисту й сімейну таємницю займають важливе місце в забезпеченні життєдіяльності кожної особи. Зміна пріоритетів державного регулювання, визнання людини найвищою соціальною цінністю обумовлює необхідність дослідження правового регулювання інформації про її особисте життя, підвищення його ефективності та впровадження нових засобів захисту особистих немайнових прав.

Дослідження у науковій літературі, аналіз правозастосовчої практики свідчать про підвищений інтерес у сфері дослідження захисту приватного життя фізичних осіб. Значна кількість досліджень була присвячена праву на таємницю особистого життя як особистому немайновому праву, як комплексу інформації (окремих видів таємниць), що входить до змісту таємниці особистого життя, визначенню цивільно-правової охорони та окремим засобам захисту таємниці особистого життя [1–8]. Разом з цим дещо обминули увагою дослідники визначення правового статусу засобів масової інформації та факти неправомірного втручання ними в приватне життя фізичних осіб. Проте, як свідчить практика Європейського суду з прав людини, такі справи існують [9], а тому дослідження в даній сфері є актуальними та доцільними.

Метою даної статті є визначення загальних положень про права та обов'язки журналістів при здійсненні ними професійної діяльності та дослідження деяких проблемних практичних аспектів, пов'язаних з втручанням ними в приватне життя фізичних осіб.

Передусім необхідним є звернення до розкриття поняття «право на приватне (особисте) життя». Право на таємницю особистого життя означає гарантовану державою можливість самостійного визначення можливості ознайомлення з ним інших осіб, на збереження у таємниці відомостей особистого, інтимного характеру. Цивільне законодавство України закріплює право кожної особи на збереження у таємниці деяких відомостей щодо сфери її особистого життя: це право на таємницю особистого життя (ст. 301 Цивільного кодексу України, далі — ЦК України, ст. 7 Сімейного кодексу України, далі — СК України), право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України, ст. 30 СК України), право на таємницю усиновлення (ст. 226 СК України), право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України), право на таємницю особистих паперів (ст. 303 ЦК України), право на банківську таємницю (ст. 1076 ЦК України), право на таємницю заповіту (ст. 1255 ЦК України), право на комерційну таємницю (ст. 505 ЦК України).

Право фізичної особи на таємницю особистого життя полягає у можливості самостійного визначення можливості ознайомлення з ним інших осіб, на збереження у таємниці обставин свого особистого життя (за виключенням ви-

падків, визначених законом). Держава, забезпечуючи охорону особистого життя особи, для обмеження у його незаконне втручання визначає особливий порядок обміну інформацією про особу. Не допускається збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

На жаль, система заходів правової охорони, що забезпечує право на приватність в Україні, не є досконалою. Як правило, для пересічного громадянина, який не є відомим, майже завжди не існує перепон для реалізації даного закріпленого права, але до осіб, що займають певні «публічні» посади, або до осіб, що є відомими у певних колах суспільства, як правило, проявляється підвищений інтерес до подробиць їх особистого життя.

Важливим у цивільно-правовому регулюванні стосовно збереження у таємниці відомостей, що становлять особисту таємницю, є знаходження балансу між інтересами особи, її права на приватність та інтересами суспільства. Захист особистого життя громадян ґрунтується на конституційно гарантованому праві кожному поваги до його приватного життя.

Законом прямо заборонено використання друкованих засобів масової інформації для втручання в особисте життя громадян, посягання на їх честь та гідність. Якщо ж таке трапилось — кожному гарантується право вимагати спростування недостовірної інформації про себе і членів своєї родини та вилучення будь-якої інформації. Тож, подаючи інформацію, журналісти мають ставитися з повагою до приватного життя фізичних осіб.

Реалії сьогодення свідчать про підвищений інтерес до «зірок», політиків, суспільних діячів та інших осіб, про систематичне втручання засобів масової інформації до їх приватного життя та розголошення певної таємної інформації, наслідками чого можуть бути, наприклад, зміна рейтингу популярності особи; виникнення проблем у відносинах з членами родини цієї особи у випадку, коли факти були приховані від них; нанесення шкоди їх психічному здоров'ю тощо. Не вдаючись до етичного боку даної проблеми, слід наголосити на серйозних правових наслідках, які можуть настати, якщо не буде дотримано права на приватність.

Незважаючи на те, що серед професійних обов'язків журналіста вимога поважати право громадян на приватне життя не сформульована, вона присутня в інших нормах законів, що закріплюють відповідальність з відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої поширенням інформації з обмеженим доступом.

При здійсненні професійної журналістської діяльності важливим є визначення обсягів правової охорони у сфері реалізації немайнових прав пересічних громадян та так званих «публічних» осіб на приватність. У зв'язку з тим, що до «публічних» фізичних осіб та до їх особистого життя прослідковується підвищений рівень уваги та інтересу, ніж до життя пересічних українців, необхідно чітко визначити межі приватного життя та обставини приватного життя, ознайомлення з якими є допустимими у зв'язку зі здійсненням публічної діяль-

ності (як, наприклад, опублікування декларації про доходи кандидатами у Президенти України).

Існування певних випадків для «публічних» осіб щодо обмеження кола інформації про приватне та підвищений інтерес суспільства зумовлюють запровадження особливих, підвищених, мір охорони щодо запобігання неправомірному втручанню в їх особисте життя.

За загальним правилом, журналіст може одержати конфіденційну інформацію як від власника таємниці (громадянина або юридичної особи), так і від носія таємниці (адвоката, медичного працівника, банківського службовця і т.д.). Крім того, така інформація нерідко приходить і від третіх осіб, наприклад в результаті її просочення. Проте важливо пам'ятати, що журналіст понесе відповідальність за незаконне збирання інформації і розголошення таких таємниць, як державна, комерційна, особиста і сімейна таємниця і т.д., а відповідальність за розголошення професійної таємниці нестиме особа, якій таємниця була довірена за службовим обов'язком і яка була зобов'язана її зберегти.

У резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи про етику журналістики, яка була підготовлена Комісією з культури і освіти Ради Європи, йдеться про те, що найвищим завданням журналіста є реалізувати право громадян на інформацію за найглибшого пошанування демократичних цінностей. У цьому сенсі журналістський пошук знаходить свої межі у правдивості і порядності інформації та думок, він не сумісний з кампанією чи заходами з визначеними наперед цілями, що скеровані на задоволення особистих інтересів.

Інтерес людини — відчувати свою автономію в суспільстві, яка захищається правом на приватність (недоторканність приватного життя), у певних випадках знаходиться в діалектичній суперечності з деякими інтересами інших осіб і суспільства, зокрема в забезпеченні безпеки і добробуту, захисті прав і свобод інших осіб. Заради цих інтересів здійснюється боротьба із злочинністю, під час якої нерідко відбувається втручання в приватне життя. Однак ця діалектична суперечність не може бути вирішена наданням переваги одних інтересів на користь іншим. Для цього вимагається оцінка інтересів та їх узгодження.

Як вже було зазначено, найчастіше порушення права на приватність вчиняється засобами масової інформації. Чинне законодавство України дозволяє журналістам тільки в одному випадку поширювати відомості про приватне життя фізичних осіб без їх згоди — для захисту суспільно значимих інтересів у сфері основ конституційного строю, запобігання загрози безпеки держави, населення, виявлення злочинів тощо.

Як правило, презюмується, що журналістом повинна бути отримана згода на збирання та поширення інформації про приватне життя якої-небудь особи. Як правило, законодавчо не визначені вимоги щодо форми цієї згоди. Вона може бути як письмовою, так і усною або виражатися у формі мовчання.

У випадку здійснення прихованої зйомки наступне поширення підготовлених таким способом матеріалів можливо лише у декількох випадках: якщо це не порушує конституційних прав і свобод особи, що є об'єктом зйомки; якщо це необхідно для захисту суспільних інтересів і вжиття заходів проти

можливої ідентифікації третіх осіб; якщо запис демонструється за рішенням суду.

Журналіст може бути притягнутий до відповідальності і за поширення відомостей, отриманих від іншої особи, за умови, що поширювач знав, що дані відомості отримані з порушенням таємниці листування й інших повідомлень.

Редакція засобів масової інформації не вправі розголошувати в розповсюджуваних повідомленнях і матеріалах відомості, надані особою з умовою збереження їх у таємниці, зобов'язана зберігати в таємниці джерело інформації і не вправі називати особу, що надала відомості з умовою нерозголошення її імені. Єдине виключення з цього правила — випадки надходження вимоги про надання відомостей про джерело інформації від суду в зв'язку зі справою, що знаходиться у його розгляді.

Журналіст також зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації і її джерела. Допит журналіста у ролі свідка, наприклад щодо змісту і джерела довіреної інформації, повинен бути спеціально регламентованим процесуальним законодавством.

За поширення відомостей, наданих з умовою нерозголошення, за розкриття псевдоніма або інкогніто джерела інформації можливі, залежно від змісту розголошеної інформації і наслідків розголошення, різні види відповідальності — кримінальна і цивільно-правова (грошова компенсація моральної шкоди, відшкодування заподіяних у результаті розголошення збитків).

При здійсненні професійної діяльності журналіст зобов'язаний поважати права і законні інтереси фізичних осіб. Не допускається використання прав журналіста для приховування або фальсифікації суспільно значимих відомостей, поширення слухів під видом достовірних повідомлень, збирання інформації на користь сторонніх осіб і організацій, дискримінації громадян за ознаками статі, віку, расової або національної приналежності, мови, ставлення до релігії, професії, місця проживання і роботи, політичних переконань.

Існування вказаних проблем зумовлює визначення та подальшу деталізацію видів відповідальності за різні форми та способи порушення таємності тих відомостей, які особа бажає нерозголошувати. При цьому необхідним є диференціація ступеня відповідальності залежно від способу, яким порушується таємниця приватного життя, та від наслідків, що спричиняються таким порушенням. Можливість завдання значної матеріальної та моральної шкоди розголошенням таємниці особистого життя, зокрема засобами масової інформації, а також їх вплив «як четвертої влади» на свідомість населення, обумовлює необхідність більш детального дослідження окресленої проблематики на науковому рівні.

Література

1. Бобрік В. І. Цивільно-правова охоропа особистого життя фізичних осіб: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — К., 2004. — 201 с.
2. Исхаков Э. С. Личная жизнь (философско-этический анализ): Автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.01. — Саратов, 1981. — 22 с.

3. Павловська П. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Х., 2002. — 18 с.
4. Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть). — М.: Ип-т гос. и права Рос. акад. наук, 1998. — 232 с.
5. Сипенко В. С. Гражданско-правовая защита личных немущественных прав: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Белгород, 2002. — 19 с.
6. Стефанчук Р. О. Загальнотеоретичні проблеми поняття та системи особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України. — Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2006.
7. Устименко П. В. Тасмпиці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Х., 2001. — 20 с.
8. Чернооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Х., 2000. — 18 с.
9. Справа «Українська Прес-Група» проти України» (заява № 72713/01): Рішення Європейського суду з прав людини від 29 березня 2005 р.

УДК 347.77.028(477)

Є. Ш. Гарєєв

ПІДСТАВИ ВИЗНАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХІД НЕДІЙСНИМИ

Права інтелектуальної власності на результати технічної творчості є своєрідною монополією особи, якій вони належать. Згідно із законодавством ці права засвідчуються патентом. Однак законодавство також дозволяє іншим зацікавленим особам оспорити існування цих прав у певних випадках, коли патент на винахід був виданий незаконно.

Інститут визнання патенту недійсним існує у всіх національних і регіональних правових системах. Підстави визнання патенту недійсним схожі у більшості країн. Але усі ці інститути відрізняються один від одного, і часом дуже суттєво порядком анулювання. Враховуючи особливості визнання недійсним патенту, можна виокремити два основних види цієї процедури. Перший вид є характерним для більшості країн СНД і багатьох країн Європи, таких як Німеччина, Австрія та ін. До його ознак можна віднести визнання недійсним патенту в адміністративному, квазісудовому порядку. Тобто проти видання патенту подається заперечення у спеціалізованій органі у сфері патентування. Наприклад, в Російській Федерації це Палата по патентних спорах, у Німеччині — Федеральний патентний суд. Заперечення може бути подано протягом усього строку дії патенту. Відповідний орган і приймає рішення про визнання недійсним того чи іншого патенту. Воно може бути оскаржене до суду, але у цьому випадку заявникові знову доведеться пройти повторний розгляд заперечення тим самим адміністративним органом. Аргументація патентних фахівців при такому підході зводиться до того, що визначити правильність видання патенту у сенсі дотримання умов патентоспроможності краще за все зможе патентне відомство з його кваліфікованими експертами.